Djelovanje Ivana Kukuljevića Sakcinskog u kontekstu hrvatsje kulturne povijesti 19. stoljeća

Rakić, Dejana

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Department of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:397844

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA POVIJEST

DEJANA RAKIĆ

DJELOVANJE IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOG U KONTEKSTU HRVATSKE KULTURNE POVIJESTI 19. STOLJEĆA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: doc. dr. sc. Kristina Milković

Zagreb, 2017.

SADRŽAJ

1. UVOD 1
2. POLITIČKO DJELOVANJE 2
   2.1. Razdoblje od 1842. do 1850. godine 2
   2.2. Razdoblje od 1860. do 1867. godine 4
3. KNJIŽEVNO DJELOVANJE 5
   3.1. Razdoblje do 1848. godine 5
   3.2. Razdoblje od 1848. do 1860. godine 7
   3.3. Razdoblje od 1860. godine 9
4. ZNANSTVENO DJELOVANJE 10
   4.1. Razdoblje do 1849. godine 10
   4.2. Razdoblje od 1849. do 1861. godine 12
   4.3. Razdoblje od 1861. do 1867. godine 15
   4.4. Razdoblje od 1867. do 1889. godine 16
5. ZAKLJUČAK 19
6. POPIS LITERATURE 21
SAŽETAK RADA 23

1. UVOD

Predmet ovog rada je utjecaj Ivana Kukuljevića Sakcinskog na hrvatsku kulturnu povijest. Cilj rada je sagledati Kukuljevićevo djelovanje prvenstveno na tom području. U radu će ponajprije biti govora o njegovoj političkoj djelatnosti koja je podijeljena na dva perioda budući da su njegovo kulturno i političko djelovanje neodvojivi i neshvatljivi jedno bez drugoga. Premda su u radu prikazani odvojeno, njegovo političko, književno i znanstveno djelovanje zapravo su jedna cjelina – u političkom radu se zalagao za kulturne ciljeve, a u znanstvenom i književnom djelovanju je ujedno ostvarivao političke ciljeve.

Rad se sastoji od tri cjeline. Prvi dio rada prikazuje Kukuljevićevo djelovanje u politici koje je počelo je 1842. godine u vrijeme ilirskog pokreta. Politička djelatnost se dijeli u dva perioda: od 1842. do 1850. godine, kada se isticao kao pobornik oslobođenja Hrvatske od Austrije i Mađarske, i od 1860. do 1867. godine kada je bio član Banske konferencije i veliki župan Zagrebačke županije. U razdoblju od 1850. do 1860. povukao se iz političkog života i posvetio znanstvenom radu. Drugi dio rada posvećen je njegovom književnom stvaralaštvu koje je podijeljeno u tri razdoblja. Prvo razdoblje prati njegov ulazak u politiku kada piše intimnu liriku, pripovijetke i drame. U drugom razdoblju, kada se povukao iz politike, puno je putovao i pisao putopise. U posljednjem razdoblju njegove povijesne pjesme i stihovi čine značajan utjecaj na hrvatski narod. Treća cjelina prikazuje njegov doprinos kulturnoj povijesti kroz znanstveno i skupljačko djelovanje. Kronološki je podijeljena u četiri dijela. Period do 1849. godine obuhvaća njegovu mladost i ulazak u politiku kada se pojavilo zanimanje za književnu povijest. Najznačajnije razdoblje njegovog znanstvenog djelovanja bilo je od 1849. do 1861. kada se privremeno povukao iz politike. Posljednja dva razdoblja obilježio je povratak u politički život kada je napravio brojna djela iz hrvatske povijesti, kulture i umjetnosti.

U radu su korišteni podaci iz brojnih znanstvenih i stručnih članaka, a rad najviše prati bilješke i katalog Hrvatskog povijesnog muzeja s izložbe „Ivan Kukuljević Sakcinski – začetnik hrvatskog identiteta“.

2. POLITIČKO DJELOVANJE

Ivan Kukuljević Sakcinski svoje političko djelovanje započeo je 1842. godine u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda odnosno ilirskog pokreta. Kukuljevićeva politička djelatnost se dijeli u dva perioda: od 1842. do 1850. godine i od 1860. do 1867. godine. U prvom periodu borio se za oslobođenje Hrvatske od Austrije i Mađarske. Drugo razdoblje, kada su nastali njegovi stihovi i povijesne pjesme, ostavilo je značajan utjecaj na hrvatski narod. Razdoblje apsolutizma, od 1850. do 1860., bilo je vrijeme kad se Kukuljević povukao iz političkog života.[1]

2.1. Razdoblje od 1842. do 1850. godine

Krajem 18. stoljeća Hrvatski sabor donio je odluku o jačem povezivanju s Ugarskom kako bi se lakše proveo otpor protiv Beča, međutim ubrzo je Ugarska, u kojoj je već bio započeo proces nacionalne integracije, za Hrvatsku postala mnogo opasnijim neprijateljem. Četrdesete godine 19. stoljeća obilježilo je osnivanje prvih političkih stranaka u Banskoj Hrvatskoj. Tako su nastale dvije stranke. Horvatsko-vugerska stranka, koja je podržavala Ugarsku i čiji su članovi većinom bili plemići. Druga je Narodna stranka iliraca u kojoj su bili okupljeni preporoditelji iz različitih društvenih slojeva. Borila se protiv jakog utjecaja Mađarske i pritom oslanjala na Beč. Narodna stranka imala je prevlast u županijskim skupštinama, a Kukuljević je bio njen član.[2] Godine 1843. došlo je do zabrane ilirskog imena, a Kukuljević postaje član Narodne stranke i aktivno sudjeluje u skupštinama Zagrebačke županije boreći se protiv uvođenja mađarskoga jezika kao službenog u škole i javnu upravu.

Kukuljević je postao poznat javnosti 2. svibnja 1843. godine kada je održao prvi govor na hrvatskom jeziku kao saborski zastupnik, premda se i prije u Saboru moglo čuti kraće govore na hrvatskom jeziku. Na hrvatskome jeziku govorili Vinko Knežević 1832. godine kada je imenovao svog potkapetana i Juraj Rukavina kada je bio imenovan. U svom govoru Kukuljević

[1] Vukelić, Vlatka, „Pionirska uloga Ivana Krstitelja Tkalčića u razvoju sisačke arheologije u drugoj polovici 19. stoljeća“, *Croatica Christiana periodica*, 37 (2013): 134.
[2] Markus, Tomislav, Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske u razdoblju 1843.-1867. godine“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 27 (2009): 294.

je pozivao da se u javne poslove uvede narodni hrvatski jezik.[3] Pri tome je također pozivao na jedinstvo naroda: „ne svađajmo se u domovini svojoj kano braća, radi jedne stvari, koja nam svim jednako draga, jednako sveta mora biti, nego čuvajmo hrabro i bratinski ono do zadnje kapi krvi, što je naše; samo tako možemo i Hrvatskoj i Slavonskoj ostati Hrvati i Slavonci, a u svietu slobodni nezavisni narod".[4] Taj govor je najavio proglašavanje hrvatskog „diplomatičkim" jezikom koje će uslijediti četiri godine kasnije.[5] Bilo je to 23. listopada 1847. godine kada Kukuljević ističe značaj hrvatskog jezika: „S jezikom materinskim skopčane su sve želje i misli jednog naroda, jezik vodi milione i milione ljudih k jednih sverhi, ta i mi svi, koji smo ovde sakupljeni, bez da imamo jedan materinski jezik, bez da smo jedne kervi, ne bi imali nikad onih posve jednako osobitih narodnih interesah, koje sad imamo; ne bi se tako rado sastajali i vojevali za jednu obćenitu stvar, kao što sada činimo".[6] Kukuljevićeva zalaganja za hrvatski kao narodni jezik, slobodu javnog govora i dostupnost obrazovanja zasnovana su u duhu liberalizma i prosvjetiteljstva. Tvrdio je da je zajednički jezik ključan čimenik da društvo funkcionira kao skladna zajednica.

U vrijeme revolucije, 1848. godine nastala je samostalna mađarska vlada, a novoizabrani ban Josip Jelačić se u Hrvatskoj kroz nacionalni pokret protivio toj vladi.[7] Jelačić je, s potporom narodnjaka, bio imenovan hrvatskim banom radi očuvanja neovisnosti Hrvatske. Kukuljević je u tom periodu aktivno sudjelovao u javnom političkom životu objavljujući novinske članke, kao i aktivnim angažmanom u nabavljanju oružja i sredstava za Jelačićevu vojsku. U javnom djelovanju se zalagao za slobodu i jednakost te poštivanje hrvatskih povijesnih prava. U međuvremenu su se zaoštrili odnosi Hrvatske i Mađarske zbog čega je Sabor prestao s radom 9. srpnja 1848. godine.[8]

Od jeseni 1848. godine do kraja revolucije Kukuljević je pisao novinske članke te prikupljao povijesne dokumente iz Pešte i prenosio ih u Zagreb. Zbog sloma hrvatskog političkog pokreta

[3] Gotić, Kristian, „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog" u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 61.
[4] Gotić, „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog", 61.
[5] Mance, Ivana, *Zèrcalo naroda. Ivan Kukuljević Sakcinski: povijest umjetnosti i politika*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2012., 55.
[6] Gotić, „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog", 61.
[7] Markus, „Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske u razdoblju 1843.-1867. godine", 297.
[8] Markus, „Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske u razdoblju 1843.-1867. godine", 299.

1849. godine kad je proglašen oktroirani ustav[9], u razdoblju od 1850. do 1860. godine Kukuljević se povlači iz političkog života i posvećuje se povijesnoj znanosti kroz istraživanje na putovanjima.

2.2. Razdoblje od 1860. do 1867. godine

Nakon desetogodišnje stanke Kukuljević se vraća u javni život. Putovao je po Italiji, Bosni i Dalmaciji skupljajući arhivsku građu i pripremajući izdavanje povijesnih dokumenata.[10] Ukidanjem oktroiranog ustava i povratkom ustavnosti ponovno ulazi u politički život. Krajem 1860. učlanjuje se u Bansku konferenciju, a početkom 1861. godine postaje veliki župan Zagrebačke županije. Hrvatski sabor počeo je sa zasjedanjem 15. travnja 1861. godine, a Kukuljević je kao zastupnik često održavao govore. Tako je predložio podnošenje zahtjeva o zastupanju Dalmacije i Vojne krajine u Hrvatskom saboru. Ustrajao je u zahtjevu da se Vojna krajina ukine jer je smatrao da je „njena misija završena“, odnosno da je Krajina „zakonita ova i historička zemlja krune i kraljevine naše, naseljena čistim narodom našim“.[11] Na to je oštro reagirao patrijarh Josif Rajačić koji se zalagao za jedinstvo Hrvata i Srba.[12] Nakon saborske odluke o priznanju postojanja srpskog naroda u Trojednoj Kraljevni, Kukuljević je predložio promjenu naziva službenog jezika u hrvatsko-srpski.[13]

Nakon što Hrvatski sabor 1861. godine nije poslao svoje predstavnike u Carevinsko vijeće, buduće predstavničko tijelo Monarhije, raspušten je 12. studenog iste godine. Sabor se nije sastajao do 1865. godine. Tijekom tog razdoblja Hrvatska nije ovisila o Ugarskoj. Kukuljević je i dalje obnašao dužnost zagrebačkog župana, a 1865. je postao banski zamjenik, što je bio vrhunac u njegovoj političkoj karijeri.[14]

Godine 1864. osnovana je nova Samostalna narodna stranka u koju je Kukuljević pristupio iz političkih razloga. Upozoravao je na „opasnu političku kombinaciju“, misleći pritom na austro-

[9] Kurelac, Miroslav, „Ivan Kukuljević Sakcinski – Život i djelo“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 6-7 (1994): 107.
[10] Markus, „Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske u razdoblju 1843.-1867. godine“, 303.
[11] Gotić, „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 69.
[12] Gotić, „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 67-69.
[13] Markus, „Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske u razdoblju 1843.-1867. godine“, 306.
[14] Gotić, „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 69.

ugarski dualizam koji bi razdijelio hrvatski korpus, tadašnje Kraljevine Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju.[15] U svibnju 1867. godine Hrvatski sabor je ponovno raspušten jer nije poslao delegaciju na krunidbu u Ugarsku niti priznao dualistički poredak Austro-Ugarske.[16] Iste godine u lipnju veliki zagrebački župan Ivan Kukuljević odlazi u mirovinu.

U sedamdesetim i osamdesetim godinama 19. stoljeća redovito je bio član Hrvatskog sabora, iako u osamdesetima nije bio član niti jedne političke strane. Preminuo je 1889. godine.[17]

3. KNJIŽEVNO DJELOVANJE

Kukuljević je jedan od prvih hrvatskih preporoditelja. Smatra se najplodnijim hrvatskim piscem 19. stoljeća. Svoja djela nije počeo pisati hrvatskim jezikom. Rodio se kao kajkavac, pa mu je štokavski dijalekt u početku bio stran. Školovao se na njemačkom i latinskom jeziku stoga je svoja književna djela počeo pisati na njemačkom jeziku. Njegovo književno djelovanje, kao i povijesno, može podijeliti kronološki, u tri cjeline.[18] Prva je trajala do 1848. godine kada je pisao intimnu liriku, pripovijetke i drame. U drugoj cjelini, kada se privremeno povukao iz politike, nastale su manje poznate drame. Kako je u ovom razdoblju puno putovao, od 1858. godine objavljivao je putopise u hrvatskim novinama i časopisima. U posljednjem periodu bavio se dramom i povijesnim pjesmama.

3.1. Razdoblje do 1848. godine

Kukuljević je prve pjesme i proze napisao na njemačkom jeziku. Na hrvatskom jeziku počinje pisati 1837. godine kada objavljuje ilirsku pjesmu „Tuga za ljubom“ u *Danici ilirskoj*[19],

[15] Gotić, „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 71.
[16] Markus, „Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske u razdoblju 1843.-1867. godine“, 314.
[17] Markus, „Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske u razdoblju 1843.-1867. godine“, 317.
[18] Gotić, Kristian, „Književna djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 43.
[19] *Danica* i *Novine* su nekoliko puta mijenjale naziv. 1835. godine, kada su pokrenute, bile su *Novine Horvatzke* i *Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka*; od 1836. do 1843. *Ilirske Narodne Novine* i *Danica Ilirska*: od 1843. do 1848. *Danica Horvatska, Slavonska i Dalmatinska*, 1849. godine *Danica Ilirska*. Od 1843. *Narodne Novine*, od 1844. *Novine Horvatsko-Slavonsko-Dalmatinske*, a od 1847. do kraja izlaženja 1849. *Novine Dalmatinsko-Horvatsko-Slavonske*. Glavni urednik i izdavač je bio Ljudevit Gaj.

tjednom književnom prilogu *Ilirskih Narodnih Novina*.[20] U toj ranoj fazi Kukuljević je bio pjesnik lirske i intimne tematike. Svoje radove iz rane faze objavio je u četiri knjige pod naslovom „Različita dela“. Prva knjiga iz 1842. godine sastoji se od pripovijesti „Bugarin“ i „Marta Posadnica“. Druga knjiga sadrži pripovijesti „Bratja“ i Pauk“, a nastala je 1843. godine. Igrokazi „Gusar“ i „Poraz Mongolah“ nalaze se u trećoj knjizi iz 1844. godine. Četvrta knjiga iz 1847. godine sastoji se od narodnih pjesama.[21]

Posebno se ističe važnost Kukuljevićevih autobiografskih zapisa koje je vodio u svojim dnevnicima i pismima. Dnevnike je neredovito vodio u periodu od 1834. do 1840. godine. U uvodu u svoj prvi dnevnik 1834. godine, nakon navođenja mjesta rođenja i podataka o roditeljima, kroz anegdote prikazuje svoje djetinjstvo, osnovnoškolsko i srednjoškolsko doba. Uz to najvažniji autobiografski zapis jest njegovo pismo ocu kojeg moli da mu dozvoli napuštanje vojske. Kukuljević je svoje mladenačke dnevnike i pisma čuvao kao dokumentaciju. Neke od tih zapisa objavio je kasnije u svojim zbirkama.[22]

Uzori u njegovom ilirskom pjesništvu bili su europski romantičari, hrvatski petrarkisti te Marulić i Gundulić. U *Danici* je objavljivao pjesme s ilirskom motivacijom. Djela poput „Ilirianke“ i „Slavjanska domovina“ izražavaju ideje idealne sveslavenske domovine. Zbirka pjesama „Slavjanke“ iz 1848. godine, od dvanaest pjesama u dva ciklusa, predstavlja vrhunac Kukuljevićevog domoljubnog pjesništva. Prvi ciklus naglašava slavensku snagu, a u drugom ciklusu Kukuljević se obraća europskim narodnima koji su uništili ilirstvo.[23]

Prva književna priznanja Kukuljević je dobio za drame napisane u mladosti. One su se tijekom četrdesetih godina redovito izvodile u nacionalnim kazalištima. Do 1860. godine Kukuljević je bio „najizvođeniji hrvatski dramatičar na zagrebačkoj pozornici“.[24] Rukopisnu zbirku „Beg Bele“ napisao je u samo tri dana svom odgajatelju Andriji Golubiću 1836. godine. Taj igrokaz napisao je starinskim književnim hrvatskim jezikom. Zbirka dokazuje kako je zapravo to njegov

[20] Kolar, Mario, „Antun Nemčić Gajevoj *Danici* – Gajeva *Danica* u Antunu Nemčiću, *Civitas Crisiensis*, 1 (2014): 30
[21] Kurelac, „Ivan Kukuljević Sakcinski – Život i djelo“, 107.
[22] Filipan, Božena, „Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998): 323.
[23] Gotić, „Književna djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 47.
[24] Gotić, „Književna djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 51.

dramski prvijenac (a ne „Juran i Sofija“). Kasnije je igrokazu „Beg Bele“ u svojoj trećoj knjizi „Različita dela“ promijenio ime u „Poraz Mongolah“.[25] Godine 1837. napisao je dramu „Juran i Sofija“ na njemačkom jeziku pa potom, nakon lekture Vjekoslava Babukića, na ilirskom jeziku.[26] Drama je 1839. godine premijerno izvedena u Sisku, a 10. lipnja 1840. godine u Zagrebu kao „prva novija hrvatska drama izvedena na narodnom jeziku“.[27] Taj dan se smatra rođendanom suvremenog hrvatskog kazališta. Za kazališnu dramu „Gusar“ iz 1844. godine dobio je najviše pohvala kritike. Drama je izvedena sedam puta u razdoblju od 1847. do 1861. godine.[28]

Sudjelovanje Kukuljevića u političkom i javnom životu povezano je razvojem njegovog literarnog stvaralaštva koje je obogatio biografijama. Objavljivao ih je u *Danici* u razdoblju od 1842. do 1847. godine. Uz biografije rimskih careva, u navedenom razdoblju objavio je biografije Ivana Oršića, Cvijete Zuzorić, Jana Panonija i Vladislava Menčetića uz bibliografiju i povijesne bilješke.[29]

Prvo razdoblje Kukuljevićevog književnog djelovanja obilježio je utjecaj njegovog političkog angažmana. Svojim nastojanjima da se stvori samostalna hrvatska vlada i uvede hrvatski jezik kao službeni, Kukuljević se isticao kao mladić s izgrađenim stavovima.[30] Osim ranog zanimanja za bibliografiju, Kukuljević se također rano zanimao za osobe iz političke i kulturne povijesti.

3.2. Razdoblje od 1848. do 1860. godine

U vrijeme neoapsolutizma Kukuljević nastoji pisati društvene komedije i napustiti povijesne drame. Tako je nastalo dramsko djelo „Nenadani sastanak“ s pjevanjem u jednom činu. Ovdje Kukuljević zastupa ideju o uzajamnom odnosu Južnih Slavena preko trojice trgovaca – Srbina, Bošnjaka i Bugarina. Drama prikazuje navedenu trojicu u jednoj zagrebačkoj krčmi gdje susreću Slovenca i Hrvata te svi shvaćaju da razumiju „ilirski“ jezik na kojem govore i pjevaju.

[25] Filipan, „Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 325.
[26] Tafra, Branka, „Dvjestota obljetnica rođenja Vjekoslava Babukića (1812-2012)“ u *Vjekoslav Babukić: Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga*, Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje i Grad Požega, 2013., 85.
[27] Mandušić, Iva, „Ivan Kukuljević Sakcinski“, *Hrvatski bibliografski leksikon*, Zagreb, 2013. http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6977 (pogledano 2. lipnja 2017.)
[28] Gotić, „Književna djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 53.
[29] Filipan, „Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 318.
[30] Filipan, „Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 319.

Tada je nastala i društvena igra u dva čina „Ženit se il ne ženit se“ koja prikazuje zagrebačko društvo kako misli na uspjeh i zabavu, a nema nacionalne interese. Godine 1859. napisao je i novelu „Dva Slavena“.[31]

Kako je u ovom periodu Kukuljević bio politički neaktivan, najviše vremena je provodio putujući u Dalmaciju, Bosnu, Albaniju, Grčku i Italiju. Iskustva s putovanja opisivao je u svojim putopisima koje je objavljivao od 1858. godine u novinama i časopisima, a poslije ih je izdao i u knjigama. Putopisnu knjigu „Putovanje po Bosni“ izdao je 1858. godine gdje je opisao Bosnu kao zemlju koja je povijesno i politički vezana uz Hrvatsku, ali se od nje poprilično razlikuje te je u njoj tražio povijesne dokaze predosmanskoga perioda. Te razlike objasnio je činjenicom da se Bosna nalazila u okviru Osmanskoga Carstva.[32] U ovom razdoblju Kukuljević je izdavao djela starih pisaca. Kukuljević je 1856. godine priredio djela Dinka Zlatarića, Šiška Menčetića, Jerolima Kavanjina i Marka Marulića. Iste godine objavljuje vlastite biografske zbornike: „Pjesnici hrvatski XV. vijeka“, a dvije godine poslije „Pjesnici hrvatski XVI. vijeka“.[33]

U periodu od 1858. do 1860. godine izdaje „Slovnik umjetnikah jugoslavenskih“ u kojem su od slova A do slova Sind abecednim redom opisani razni umjetnici. Materijal za taj prvi hrvatski bibliografski leksikon skupljao je od svojih mladih dana. U njemu je Kukuljević okupio umjetnike, glazbenike i majstore različitih umijeća koji su ostvarili svoja djela na prostoru južnoslavenskih zemalja. U „Slovniku“ je definirana zbirka hrvatske spomeničke baštine.[34] Kukuljević već 1840. godine imao nacrt za „Slovnik“. Godinama je prikupljao literaturu i građu sa svojih brojnih putovanja u zemlji i inozemstvu. Potraga za građom se dugo odvijala. U talijanskim i austrijskim knjižnicama pretraživao je literaturu o južnoslavenskim umjetnicima. Autorska imena koja je Kukuljević prvi uvrstio u „Slovnik“ predstavljaju značajan dio hrvatske nacionalne umjetničke baštine i imaju velik značaj za kulturu.[35]

[31] Gotić, „Književna djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 43-53.
[32] Gotić, „Književna djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 55.
[33] Filipan, „Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 319.
[34] Filipan, „Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 319.
[35] Mance, Ivana, „Kukuljevićev *Slovnik umjetnikah jugoslavenskih* i kulturna povijest“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta,* Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 105.

3.3. Razdoblje od 1860. godine

Ivan Kukuljević Sakcinski u ovom se razdoblju vraća u aktivnu politiku. Nakon privremenog povlačenja iz politike i putovanja, vraća se pisanju povijesnih drama. Tragedija „Poturica“ izvedena je 1861. godine, a nastala pod utjecajem Mažuranićevog spjeva „Smrt Smail-age Čengića“. Kukuljević u „Poturici“ piše o južnoslavenskim prebjezima u turskoj službi. Tragedija se sastoji od četiri čina i pisana je desetercem. Njegova posljednja drama „Marula“, također pisana desetercem, prikazana je 1. ožujka 1879. godine. Drama opisuje 1475. godinu kada se grčki grad Lemno oslobađao od Osmanlija te hrabru ženu koja brani domovinu.[36]

Godine 1873. izdaje putopisnu knjigu „Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Arbanije, Krfa i Italije“ gdje opisuje svoja putovanja sa stajališta povjesničara. Kako se susretao i surađivao s brojnim znanstvenicima i ustanovama, ova putopisna knjiga je izvor povijesno umjetničkih istraživanja. U njima, među ostalima, spominje okrunjeni lik na reljefu u splitskoj krstionici, opisuje Omiš i njegove ruševne zidine, kapelu Ivana Trogirskog, šibensku katedralu, romanički Zadar, Split s antičkom baštinom i starodubrovačku umjetnost.[37]

Od posebne važnosti za povijest hrvatske književnosti su dva djela iz 1869. godine: „Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita“ i „Stari pisci hrvatski“. Prva knjiga ostavila je velik značaj na Kukuljevićev književnopovijesni rad. Ona je dopuna njegovim knjigama o piscima 15. i 16. stoljeća i predstavlja preglede književnosti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Njome je Kukuljević dodao temeljnu povijesnu i političku pozadinu tog dijela Hrvatske. Najviše je pisao o Katarini Zrinskoj, Petru Zrinskom i Jurju Križaniću kao značajnim povijesnim osobama. Knjiga „Stari pisci hrvatski“ je prvi primjer kritičkog prikaza djela pisaca. Kukuljević je u ovoj knjizi odabrao pjesme Marka Marulića i istaknuo njegov značaj u hrvatskoj književnosti.[38]

[36] Gotić, „Književna djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 53.
[37] Mance, Ivana, „Ivan Kukuljević u Dalmaciju 1854. i 1856. godine: spomenici srednjovjekovlja kao uporište hrvatskog nacionalnog identiteta“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 57 (2015): 253.
[38] Šicel, Miroslav, „Književnopovijesni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998): 288-289.

Iako je u ovom posljednjem razdoblju napisao je još djela koja su bila značajna za hrvatsku književnost, poput knjige iz 1886. godine „Glasoviti Hrvati prošlih vjekova“ sa životopisima hrvatskih književnika i ostalih ličnosti, dvije gore navedene knjige iz 1869. godine predstavljaju Kukuljevićev izuzetan doprinos hrvatskoj književnoj historiografiji. On je postao prvi teoretičar hrvatske biografije i utemeljio suvremenu biografiju.[39]

4. ZNANSTVENO DJELOVANJE

Kukuljevićevo cjelokupno znanstveno i skupljačko djelovanje može se pratiti kroz četiri razdoblja. Prvo razdoblje trajalo je do 1849. godine i obuhvaća njegovo djetinjstvo, školovanje i književno stvaralaštvo te kulturno i političko djelovanje. Drugo razdoblje od 1849. do 1861. bilo je najznačajnije razdoblje njegovog znanstvenog djelovanja kada svojom skupljačkom aktivnošću doprinosi razvoju povijesne znanosti i očuvanju kulturne baštine. Od 1861. do 1867. najviše se posvetio politici. U posljednjem razdoblju od 1867. do 1889. godine napravio je brojna djela iz područja hrvatske povijesti i kulture.[40]

4.1. Razdoblje do 1849. godine

Hrvatski sabor se 1827. godine sukobio s ugarskim vlastima oko municipalnih prava Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. Ovdje se u sklopu namjera da se kodificiraju municipalna prava istaknuo Josip Kušević, protonotar koji je 1830. objavio spis od 14 točaka „Iura municipalia“ gdje ističe da je „Trojedna Kraljevina poseban dio ugarske krune“.[41] Sabor je donio odluku da se skupe dokumenti na kojima se temelje prava Trojedne Kraljevine. Pokušaji organizacije skupljačkog pothvata 1832. i 1836. godine nisu bili dovoljno uspješni sve do 1847. godine. Tada je Kukuljeviću povjereno skupljanje i izdavanje povelja za državno pravo. Postao je zemaljski arhivar i djelovao dvostruko. S jedne strane razvijao je povijesne znanosti, a s druge strane kao aktivni političar sudjelovao u stvaranju nacionalne ideologije. U veljači 1848. u *Narodnim novinama* objavljuje „Molbenicu“ u kojoj navodi da će uzeti u obzir svaki „pismeni

[39] Filipan, „Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 318.
[40] Marijanović Borošak, Jelena, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“, u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016., 77.
[41] Heka, Ladislav, „Hrvatsko-ugarski javnopravni prijedori“, *Zbornik PFZ*, 63 (5-6) (2012): 1260

spomenik“ iz crkvene i političke povijesti kako bi rasvijetlio događaje u Kraljevini prije ugarske vlasti.[42]

Skupljačko djelovanje Kukuljevića započinje rano kada je kao mladi časnik po knjižnicama u Milanu, Veneciji i Beču istraživao literaturu o umjetnosti, graditeljstvu i povijesti. Dopise iz triju navedenih gradova objavljivao je od 1840. do 1842. godine u *Danici* pokazujući svoj interes o „urbanim cjelinama i kulturnom pejzažu“. Tako je 1841. u *Danici* objavio „Dopis iz Milana“ gdje je iznio svoja putopisna zapažanja kao vojnik, a godinu poslije objavio je putopisnu crticu „Dopis iz Primorja“.[43] Tijekom svojih prvih putovanja Kukuljević upoznaje mnoštvo budućih suradnika koji će mu pomagati u istraživačkom radu u okviru djelovanja Društva za povjestnicu jugoslavensku.

Kukuljevićevo zanimanje za književnu povijest također potječe iz mladih dana. Djelovao je kao sabiratelj i izdavatelj spomenika, pjesnika i pisaca. Metoda kojom je radio sastojala se od sabiranja i klasifikacije građe te publikacije. Godine 1844. pripremio je i izdao „Trublju slovinsku“ od Vladislava Menčetića, a 1846. objavljuje antologiju „Narodne pesme puka horvatskoga“ koja se sastoji od pjesama na tri hrvatska narječja. To djelo smatra se prvom etnološkom publikacijom. U predgovoru antologije Kukuljević navodi na znanstveni pristup u istraživanju usmene književne baštine i naglašava kulturno povijesnu vrijednost djela.[44]

U ovom razdoblju Kukuljević je najviše djelovao javno u duhu kulturnih i političkih ideja preporodnog pokreta. Tu počinje njegovo književno povijesno djelovanje u vidu sabiranja djela pjesnika i pisaca te bibliografije. Iako se njegovo skupljačko djelovanje ponajviše može pratiti od 1850. godine, jedan od prvih Kukuljevićevih darova Narodnom muzeju bio je 1847. godine rad Stjepana Mlinarića „Orao nosi Ganimeda“. U *Novinama horvatsko-slavonsko-dalmatinskim* Kukuljević objavljuje članak: „Evo pošiljam jedno posve narodno dèlo za naš

[42] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“, 79.
[43] Mance, „Kukuljevićev *Slovnik umjetnikah jugoslavenskih* i kulturna povijest“, 105.
[44] Mance, „Kukuljevićev *Slovnik umjetnikah jugoslavenskih* i kulturna povijest“, 119.

museum. Kip ovaj iz kamena rězani od siromašnog jednog mladog seljanina imenom Stěpana Mlinarića, predstavlja Ganimeda, kako ga je ugrabio Jupitrev oro“.[45]

4.2. Razdoblje od 1849. do 1861. godine

Slom revolucije i početak neoapsolutizma doveli su do toga da se Kukuljević povuče iz političkog života i posveti znanosti. Nakon neuspjelog pokušaja u siječnju 1850. godine da se institucije za prosvjetu objedine u jedinstveni zavod u Hrvatskoj, Kukuljević 1. listopada 1850. godine, kao pročelnik Odsjeka prosvjete, osniva Društvo za povjestnicu jugoslavensku.[46] Društvo je djelovalo kao organizacija koja se bavila otkrivanjem, istraživanjem i očuvanjem kulturne baštine. Pokrenuto je glasio *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* koje je uz prekide izlazilo od 1850. do 1875. godine i čiji je glavni urednik bio predsjednik Društva Kukuljević. Glasilo je služilo za objavljivanje tekstova i izvješća o radu Društva. Jedan dio članaka u glasilu bavio se materijalnom kulturnom baštinom, a drugi nematerijalnom baštinom poput običaja i jezika.[47] U razdoblju neoapsolutizma tiskano je pet, od ukupno dvanaest knjiga *Arkiva*. Prva knjiga iz 1851. godine, druga iz 1852., treća iz 1854., četvrta 1857. i dvije godine poslije peta knjiga. *Arkiv* je predstavljao zbornik povijesne građe i postao je forum okupljanja „prve generacije hrvatskih povjesničara“.[48]

U *Arkivu* su predstavljena i „Pitanja na sve priatelje domaćih starinah i jugoslavenske povjestnice“. Bio je to Kukuljevićev upitnik (kvestionar) koji je obuhvaćao sva područja narodne prošlosti. U razdoblju od 25 godina u dvanaest knjiga časopisa *Arkiv* objavljena su 42 odgovora na „Pitanja (…)“ od 37 autora. Registar lokaliteta sastavljen je na temelju objavljenih odgovora u kojima se navodi 31 lokalitet u Dalmaciji, 90 lokaliteta u Slavoniji i Primorju, 40 lokaliteta u Sloveniji te nekolicina lokaliteta u Bugarskoj.[49]

---

[45] Bregovac Pisk, Marina, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao darovatelj i sakupljač predmeta za Narodni muzej“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 157.

[46] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“, 81.

[47] Jurić, Zlatko, Vranešević, Dunja, „Zaštita kulturne baštine u putnim izvješćima Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske,* 35 (2014): 23.

[48] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“, 89.

[49] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“, 93.

Kukuljevićeva putovanja bila su značajna za hrvatsku epigrafiku. Natpis s krstionice kneza Višeslava, Kukuljević je predstavio u svojim izvješćima s putovanja po Dalmaciji. Krstionica predstavlja likovno-epigrafski spomenik na čijem natpisu u imenu *Dux Wissasclavus* Kukuljević prepoznaje kneza Višeslava.[50] Drugi značajan epigrafički spomenik jest Bašćanska ploča. Ploča se nalazila na podu crkve sv. Lucije kada ju je 1851. godine Kukuljević pokušao pročitati. Dvije godine poslije on šalje prijepis natpisa spomenika Josipu Šafariku, a ploču je uspio pročitati Ivan Črnčić.[51]

Putopisna knjižica iz 1857. godine „Izvjestje o putovanju kroz Dalmaciju u Napulj i Rim s osobitim obzirom na slavensku književnost, umjetnost i starine“ svjedočila je o Kukuljevićevom putovanju u Italiju i Dalmaciju. Glavni cilj tog putovanja bio je istražiti povijest hrvatskog naroda od 12. stoljeća. U knjižici piše o posjetu Baškoj i crkvi sv. Lucije gdje je proučavao glagoljicu na Bašćanskoj ploči. Nadalje piše o građevinama na otoku Rabu, kraljevskom gradu Ninu i crkvi sv. Nikole, putovanju u Šibenik, Skradin, na slapove Krke, na otoke Krapanj i Zlarin. Nastavio je u Split, posjetio Hvar i Dubrovnik gdje je istraživao sve značajne dokumente za povijest Dubrovnika. Do Italije je došao brodom preko Jonskog mora i posjetio Napulj i Rim gdje je prikupljao gradivo za svoj „Slovnik umjetnikah jugoslavenskih“.[52]

Kukuljevićevo zanimanje za spomenike neposredno je vezano uz njegovo historiografsko djelovanje. Pri definiranju djelatnosti Društva istaknuo je da je jedna od „glavnih zadaća Društva istraživanje, skupljanje i čuvanje starina“.[53] Središnje povjerenstvo za zaštitu i proučavanje spomenika graditeljstva iz Beča imenovalo je konzervatore diljem pokrajina Monarhije, a Kukuljević je na to mjesto postavljen za područje Hrvatske i Slavonije. U drugoj polovici pedesetih godina on intenzivno putuje i šalje izvještaje Središnjem povjerenstvu.[54] U

[50] Matijević Sokol, Mirjana, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao epigrafičar“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 8-9 (1996): 86.
[51] Marijanović Borošak, Jelena, „Katalog“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta,* Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 218.
[52] Šimunić, Ljerka, „Ivan Kukuljević Sakcinski i obiteljska ostavština u Gradskome muzeju Varaždin“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 35.
[53] Damjanović, „Ivan Kukuljević Sakcinski i zaštita spomenika u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća“, 123.
[54] Damjanović, Dragan, „Ivan Kukuljević Sakcinski i zaštita spomenika u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 127.

sklopu konzervatorske djelatnosti izradio je 1856. godine monografiju Zagrebačke katedrale „Prvostolna crkva zagrebačka: opisana s gledišta povjestnice, umjetnosti i starinah“. To je tada bila najpotpunija povijesno-umjetnička studija jedne građevine.[55] Nastojao je popravljanjem oštećenih srednjovjekovnih građevina ponovno uspostaviti jedinstvo stila. Zbog političkih zbivanja u Monarhiji, odnosno donošenja Listopadske diplome 1860. godine kojom je vraćena ustavnost Monarhiji i ukinuti apsolutizam i centralizam, prestaje Kukuljevićeva intenzivna suradnja sa Središnjim povjerenstvom.[56]

Društvo je od osnutka sve predmete doniralo Narodnom muzeju i uređivalo sve veći broj zbirki. Kukuljević je bio jedan od prvih donatora Narodnom muzeju, a prve zbirke bile su popunjavane isključivo njegovim darivanjem. Poklanjao je mnogo, od slika, preko starog novca, do kulturno povijesnih spomenika.[57]

Najviše predmeta u Narodni muzej pristiglo je u ovom razdoblju, bilo darovanjem ili zalaganjem Ivana Kukuljevića. Godine 1855. Kukuljević je darovao mjedenu pločicu s molitvom na glagoljici.[58] Muzeju je poklonio i dva željezna lokota koji potječu iz starog grada Krapine i plemićkog grada Velikog Tabora. Mali pečat Splitskog kaptola, pečati biskupa Splitskog ordinarijata, pečat Krbavsko-modruškog kaptola, grb srpskog kneza Miloša Obrenovića i razni novčići također su među darovima Narodnom muzeju. S putovanja po Dalmaciji 1856. godine darovao je 69 akvareliranih prikaza starih vladara.[59]

Darovi Narodnom muzeju koji su pristigli Kukuljevićevom zaslugom 1851. godine su darovi nadbiskupa Jurja Haulika koji je na njegov poticaj muzeju darovao pečat Zagrebačkog kaptola i pečat Čazmanskog kaptola. Iste godine darovao je i ulja na platnu „Miroslav Herkuk de Mirogoj“, „Kaptol zagrebački“, portrete „Benedikt I. de Zolio“, „Margareta d'Anjou“, „Ulrik II. Celjski“ i „Sigismund Luksemburški“.[60] Obitelj Kulešić je 1856. godine preko Kukuljevića darovala muzeju slike ilirskih, hrvatskih, bosanskih i srpskih vladara i knezova. Radi se o 86

[55] Jurić, Vranešević, „Zaštita kulturne baštine u putnim izvješćima Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, 34
[56] Damjanović, „Ivan Kukuljević Sakcinski i zaštita spomenika u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća“, 127.
[57] Gregl, „Kukuljevićevo arkeologičko djelovanje“, 103.
[58] Bregovac Pisk, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao darovatelj i sakupljač predmeta za Narodni muzej“, 157.
[59] Bregovac Pisk, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao darovatelj i sakupljač predmeta za Narodni muzej“, 159.
[60] Bregovac Pisk, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao darovatelj i sakupljač predmeta za Narodni muzej“, 159.

listova s različitim tehnikama – olovka, tuš i akvarel.[61] Kukuljevićevo darovanje predmeta koji su se svakodnevno koristili imalo je za cilj očuvati narodnu baštinu i potvrditi nacionalni identitet.

4.3. Razdoblje od 1861. do 1867. godine

U ovom razdoblju Kukuljević se vraća u politiku, postaje članom Banskog vijeća i veliki župan Zagrebačke županije. Dolazi do uspostave ustavnog stanja pa Kukuljević kao zemaljski arhivar nastavlja objavljivati državnopravne dokumente. Tako je objavljena zbirka pod naslovom „Iura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“ u tri sveska (1861. i 1862.). Građa dokazuje pravo Hrvatske na vlastitu državnost u odnosu prema Ugarskoj i sadrži javnopravne isprave Hrvatskog sabora.[62] To je najpoznatija zbirka izvora koja je imala zadaću nadomjestiti originalne isprave koje su nosili hrvatski zastupnici na zajednički Ugarski sabor, a koje su se tijekom vremena zagubile. Zbirka predstavlja povijesni temelj sačuvanih prava kojima se služila Kraljevina Hrvatska, Dalmacija i Slavonija. Godine 1863. objavljena je „Acta Croatica – Listine Hrvatske“, zbirka koja predstavlja „jedinstveni spomenik drvenog hrvatskog jezika jer sadrži listine pretežno pisane glagoljicom“.[63]

Prikupljanje podataka za bibliografiju bilo je jedno od ključnih pothvata Kukuljevića i Društva. To je dovelo do izdavanja „Bibliografije hrvatske“ 1860. godine, a tri godine poslije Kukuljević sastavlja „Dodatak k prvom dielu“. „Bibliografija“ obuhvaća 3.000 djela – knjiga, novina i časopisa – tiskanih hrvatskim jezikom. Za sastavljanje građe za „Bibliografiju“ Kukuljević se služio katalozima knjižnica koje je obišao na svojim putovanjima.[64]

Djelovanje Kukuljevića u Društvu i u ovom razdoblju svodilo se na objavljivanje u časopisu *Arkiv,* prikupljanje odgovora na „Pitanja (…)“ i objavljivanje historiografskih djela. Prikupljanje odgovora imalo je za cilj ostvariti zadatke usmjerene na pronalaženje i skupljanje

[61] Bregovac Pisk, Marina, „Katalog“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta,* Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 273.
[62] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“, 85.
[63] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“, 79.
[64] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“, 87.

predmeta koji svjedoče o južnoslavenskoj povijesti.[65] U ovom razdoblju tiskane su tri knjige *Arkiva*.

Za ovaj period značajna je organizacija proslava povodom značajnih povijesnih obljetnica. Tako je 1861. godine obilježena obljetnica smrti Andrije Kačića Miošića, 1863. godine tisućita obljetnica djelovanja Ćirila i Metoda te 1866. obljetnica Sigetske bitke. Zahvaljujući Kukuljeviću i Petru Matkoviću 1867. godine Hrvatska prvi put sudjeluje na međunarodnoj Etnografskoj izložbi u Moskvi,.[66]

4.4. Razdoblje od 1867. do 1889. godine

Nakon prekida odnosa između Hrvatske i Austrije, Hrvatsko-ugarskom nagodbom 1868. godine, Hrvatska je dobila unutarnju samoupravu pa brigu o spomenicima službeno „preuzima Građevinski odsjek Unutarnjeg odjela hrvatske Zemaljske vlade".[67] S obzirom na manjak sredstava, odsjek nije redovito brinuo o spomenicima. Stoga Kukuljević kroz organizaciju u sklopu Društva za povjestnicu jugoslavensku preuzima brigu o spomenicima. Kako Društvo nije djelovalo kao institucija u sklopu hrvatskih ministarstava, ni ono nije imalo dovoljno sredstva za djelovanje. Nakon nekoliko godina, 1873. godine, Kukuljević sastavlja dva dokumenta kojima bi se zakonski reguliralo očuvanje spomenika. Prvi je bio „Naputak kako se imaju iztraživati, sakupljati i čuvati starine u Hrvatskoj i Slavoniji" s navedenim postupcima evidentiranja, istraživanja i očuvanja spomenika. Drugi dokument je bila „Promemorija o starinah u Hrvatskoj i Slavoniji" u kojoj su bili definirani tipovi starina. Zbog nedostatka sredstava dokumenti su ostali neprimijenjeni. Iz istog razloga došlo je i do gašenja časopisa *Arkiv* 1875. godine, a političke okolnosti uvjetovale su 13. lipnja 1878. godine i promjenu imena Društva.[68] Tako je prestalo institucionalno djelovanje Društva i ono postaje Hrvatsko arheologičko društvo. Djelovanje Društva za povjestnicu bilo je do sedamdesetih godina usmjereno na skupljanje i očuvanje svih vrsta povijesnih izvora, a kasnije se usmjerava na istraživanje povijesnih spomenika. To je također utjecalo na promjenu Društva u Hrvatsko

[65] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine", 95.
[66] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine", 95.
[67] Damjanović, „Ivan Kukuljević Sakcinski i zaštita spomenika u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća", 127.
[68] Damjanović, „Ivan Kukuljević Sakcinski i zaštita spomenika u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća", 129.

arheologičko društvo koje je i dalje vodio Ivan Kukuljević.[69] U razdoblju od 1868. do 1875. godine tiskano je posljednjih pet knjiga *Arkiva*.

Kukuljević je nastavio svoje djelovanje u očuvanju spomenika u Hrvatskoj bez obzira na prekid odnosa s Bečom. Publikaciju „Fotografijske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije" s naglaskom o potrebi očuvanja spomenika izradio je s fotografom Ivanom Standlom. Godine 1868. uključio se u akciju Hrvatskog sabora protiv rušenja burga Cetingrada, što je završilo neuspješno. Ipak početkom sedamdesetih godina, uvjerio je gradske vlasti u Zagrebu da spriječe rušenje crkve svetog Marka koja je kasnije obnovljena u neogotičkom stilu.[70]

Ivan Kukuljević je redovito surađivao s Maticom hrvatskom, a od 1874. do svoje smrti 1889. godine bio i njen predsjednik. Matica hrvatska je jedna od najstarijih kulturnih ustanova Hrvatske. Osnovana je u vrijeme hrvatskog narodnog preporoda (1842.) pod imenom Matica ilirska. Godine 1874. promijenila je ime u Matica hrvatska.[71]

Kukuljević je darivao muzeje i u ovom razdoblju. Strossmayerovoj galeriji starih majstora 1889. godine darovao je akvarel „Otmica Ganimeda". Narodnom muzeju je od ulja na platnu 1872. godine darovao portrete Nikola Bedekovića, Matije i Lucije Degoriczia, kapetana Andrije Šilopića i Matije Matikole. Početkom 1889. godine darovao je portrete Adama i Grgura iz obitelji Pethö de Gerse te slike „Blaženi Kajetan Mlinarić", „Blaženi Matija Eskanel", „Sv. Ivan Pustinjak" i „Tri pavlina" iz nekadašnjeg pavlinskog samostana sv. Ane u Križevcima. Tri mjeseca prije svoje smrti darovao je mramornu glavu Rimljanina, veliku bravu s Kamenitih vrata u Zagrebu i ulomak nadgrobne ploče Petronile Zrinske.[72]

Posthumno objavljeno Kukuljevićevo djelo „Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah itd. u Hrvatskoj i Slavoniji" predstavlja vrhunac njegova rada na epigrafičkoj baštini. Zbirka se sastoji od natpisa na hrvatskom, latinskom i njemačkom jeziku koji su pisani

[69] Marijanović Borošak, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine", 97.
[70] Damjanović, „Ivan Kukuljević Sakcinski i zaštita spomenika u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća", 127.
[71] Šimunić, „Ivan Kukuljević Sakcinski i obiteljska ostavština u Gradskome muzeju Varaždin", 39.
[72] Bregovac Pisk, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao darovatelj i sakupljač predmeta za Narodni muzej", 157.

latinicom, glagoljicom i ćirilicom. Djelo predstavlja jedini monografski i gotovo cjelovit zbornik natpisa.[73]

Nakon Kukuljevićeve smrti i dalje su pristizale donacije Hrvatskom povijesnom muzeju. Slike i grafike iz Kukuljevićeve zbirke darovao je prof. Ladislav Šaban, potomak Ivana Kukuljevića.[74] U Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu se unutar Kukuljevićeve ostavštine nalaze popisi grafičkih portreta koji pružaju pogled u Kukuljevićev skupljački doprinos. Njegova ideja o prikupljanju povijesne baštine stvorila je zadivljujuću zbirku u hrvatskim muzejima.

[73] Matijević Sokol, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao epigrafičar“, 87.
[74] Bregovac Pisk, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao darovatelj i sakupljač predmeta za Narodni muzej“, 145.

5. ZAKLJUČAK

Ivan Kukuljević Sakcinski je djelovao u razdoblju hrvatske povijesti kada je građansko društvo, koje je nastajalo, kulturnim djelovanjem nastojalo poticati realizaciju nacionalnih ideja. Najviše rezultata ostavio je na području znanstvenog djelovanja, kojim se intenzivno bavio od polovice 19. stoljeća. Interes za znanost pokazao je puno prije, ali je u mlađim danima, u razdoblju hrvatskog narodnog preporoda, prvenstveno djelovao politički i književno. Kulturno djelovanje Kukuljevića bilo je u snažnom međuodnosu s političkim djelovanjem jer je kroz znanstveni rad ostvarivao svoje političke ciljeve, a političko djelovanje mu je pomoglo u realizaciji kulturnog djelovanja.

Političko djelovanje Kukuljevića obilježeno je njegovim prvim govorom na hrvatskom jeziku u Saboru. Zalagao se za uvođenje hrvatskog kao službenoga jezika, slobodu govora i dostupnost obrazovanja. Nakon obnove ustavnosti 1860. godine postao je član Banske konferencije i veliki župan Zagrebačke županije. Bio je i banski zamjenik. Zalagao se za neovisnost Hrvatske o Ugarskoj. U vrijeme neoapsolutizma se povukao iz politike i radio na prikupljanju povijesnih dokumenata te razvoju profesionalne historiografije u Hrvatskoj.

S aspekta književnog djelovanja, Kukuljević spada u prvi naraštaj hrvatskih preporoditelja. Bio je najizvođeniji hrvatski dramatičar na hrvatskoj pozornici. Njegovo djelo „Juran i Sofija“ bila je prva novija drama izvedena na narodnom jeziku. Objavio je „Slovnik umjetnikah jugoslavenskih“ odnosno prvi bibliografski umjetnički leksikon gdje je definiran korpus hrvatske kulturno umjetničke baštine. Pisao je intimnu liriku, pripovijetke, drame, putopise, povijesne pjesme, a najviše svojih radova i članaka objavljivao je u *Narodnim novinama* te časopisima *Danici* i *Arkivu*. Utemeljio je hrvatsku suvremenu biografiju i bio prvi teoretičar hrvatske biografije. Pridonio je razvoju povijesti hrvatske književnosti i utemeljio povijest umjetnosti.

Također, bio je zemaljski arhivar, pročelnik Odsjeka prosvjete, predsjednik Matice hrvatske i član brojnih znanstvenih društava. Osnovao je Društvo za povjestnicu jugoslavensku. Kao predsjednik Društva proučavao je hrvatsku povijest i započeo proces istraživanja, skupljanja i očuvanja materijalne i nematerijalne kulturne baštine. Njegova putovanja imala su važnu ulogu

u znanstvenoj djelatnosti. S putovanja se vraćao s pronađenom građom i objavljivao putna izvješća. Ta su izvješća, uz znanstvene radove i putopise, pridonijela proširenju svijesti naroda o nužnosti očuvanja kulturne baštine. Redovito je darivao muzeje, posebno nekadašnji Narodni muzej iz kojeg su nastala tri muzeja – Arheološki muzej u Zagrebu, Hrvatski prirodoslovni muzej i Hrvatski povijesni muzej. Zalagao se za zaštitu spomenika kulture u Hrvatskoj.

Njegovo djelovanje na području povijesti umjetnosti, književne i kulturne povijesti bilo je iznimno. Istraživao je, bavio se epigrafikom, arheologijom, povijesnom umjetnošću, književnom povijesti i etnologijom. Njegova otkrića još i danas doprinose svim navedenim područjima. Teško je za povjerovati da je sve to bilo u nadležnosti jednog čovjeka.

POPIS LITERATURE

1. Bregovac Pisk, Marina, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao darovatelj i sakupljač predmeta za Narodni muzej“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta,* Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 154-159.
2. Damjanović, Dragan, „Ivan Kukuljević Sakcinski i zaštita spomenika u Hrvatskoj u drugoj polovici 19. stoljeća“ u I*van Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 122-129.
3. Filipan, Božena, „Značajke biografskih i autobiografskih zapisa Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998): 315-331.
4. Gotić, Kristian, „Književna djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 42-55.
5. Gotić, Kristian, „Politička djelatnost Ivana Kukuljevića Sakcinskog“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 56-75.
6. Gregl, Zoran, „Kukuljevićevo arkeologičko djelovanje“, *Hrvatska revija*, 8 (2008): 100-103.
7. Heka, Ladislav, „Hrvatsko-ugarski javnopravni prijedori“, *Zbornik PFZ*, 63 (5-6) (2012): 1257-1292.
8. Mandušić, Iva, „Ivan Kukuljević Sakcinski“, *Hrvatski bibliografski leksikon*, Zagreb, 2013. http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6977 (pogledano 2. lipnja 2017.)
9. Jurić, Zlatko, Vranešević, Dunja, „Zaštita kulturne baštine u putnim izvješćima Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 35 (2014): 23-39.
10. Kolar, Mario, „Antun Nemčić Gajevoj *Danici* – Gajeva *Danica* u Antunu Nemčiću“, *Civitas Crisiensis*, 1 (2014): 29-39.
11. Kurelac, Miroslav, „Ivan Kukuljević Sakcinski – Život i djelo“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 6-7 (1994): 101-116.
12. Mance, Ivana, „Ivan Kukuljević u Dalmaciju 1854. i 1856. godine: spomenici srednjovjekovlja kao uporište hrvatskog nacionalnog identiteta“, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 57 (2015): 239-256.

13. Mance, Ivana, „Kukuljevićev *Slovnik umjetnikah jugoslavenskih* i kulturna povijest“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 102-121.

14. Mance, Ivana, *Zèrcalo naroda. Ivan Kukuljević Sakcinski: povijest umjetnosti i politika*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2012.

15. Marijanović Borošak, Jelena, „Doprinos Ivana Kukuljevića Sakcinskog i Društva za jugoslavensku povjestnicu i starine u očuvanju i znanstvenom utemeljenju istraživanja kulturne baštine“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 76-101.

16. Markus, Tomislav, Ivan Kukuljević u političkom životu Hrvatske u razdoblju 1843.-1867. godine“, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 27 (2009): 293-318.

17. Matijević Sokol, Mirjana, „Ivan Kukuljević Sakcinski kao epigrafičar“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin,* 8-9 (1996): 85-90.

18. Šicel, Miroslav, „Književnopovijesni rad Ivana Kukuljevića Sakcinskog“, *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin*, 10-11 (1998): 285-291.

19. Šimunić, Ljerka, „Ivan Kukuljević Sakcinski i obiteljska ostavština u Gradskome muzeju Varaždin“ u *Ivan Kukuljević Sakcinski začetnik hrvatskog identiteta*, Hrvatski povijesni muzej i Gradski muzej Varaždin, 2016, 10-41.

20. Vukelić, Vlatka, „Pionirska uloga Ivana Krstitelja Tkalčića u razvoju sisačke arheologije u drugoj polovici 19. stoljeća“, *Croatica Christiana periodica*, 37 (2013): 129-152.

SAŽETAK RADA

Istaknuti hrvatski političar, književnik i znanstvenik, Ivan Kukuljević Sakcinski, bio je jedan od vođa ilirskog pokreta, utemeljitelj brojnih časopisa, knjižnica, muzeja i kulturno povijesnih društava. Skupljao je povijesnu građu, izdavao povijesne dokumente i pisao znanstvene rasprave. Bio je pjesnik, putopisac, biograf, bibliograf, arheolog, konzervator i epigrafičar. Zalagao se za prava hrvatskog naroda na raznim područjima kroz političko, književno i znanstveno djelovanje. Održao je prvi govor na hrvatskom jeziku kao saborski zastupnik pri čemu je pozivao na jedinstvo južnoslavenskih naroda, naglašavao važnost hrvatskog jezika i zalagao se za uvođenje hrvatskog jezika u javne poslove. U doba neoapsolutizma se povukao iz političkog života i posvetio se znanstvenom radu kroz koji je ostvarivao svoje političke ciljeve. Postavio je temelje modernoj historiografiji u Hrvatskoj. Bio je osnivač i predsjednik Društva za povjestnicu jugoslavensku koje je bilo orijentirao na rad na kulturnoj baštini. Svrha Društva bila skupljanje hrvatske povijesne građe. Osnovao je prvi znanstveni časopis *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, bio je načelnik Hrvatskog arkeologičkog društva, predsjednik Matice hrvatske i član mnogih znanstvenih udruženja. Njegovu poduzetnost slijedio je njegov znanstveni rad, a političko djelovanje je služilo kao pomoć u realizaciji znanstvenog djelovanja i obrnuto. Skupljanje izvorne građe imalo je politički cilj: potkrijepiti borbu za samostalnost Hrvatske svjedočanstvima iz povijesti. Tijekom godina djelovanja redovito je darivao nekadašnji Narodni muzej. Njegova svijest o potrebi prikupljanja baštine obogatila je muzejske zbirke. Skupljao je arhivsku građu, umjetnine, pečate i time stvorio pozamašnu zbirku djela značajnih za hrvatsku kulturu.

Ključne riječi: Ivan Kukuljević Sakcinski, hrvatska kulturna povijest, zaštita kulturne baštine